

boek besprekingen

Cathrien Pouw

DRIE PRAKTIJKGERICHTE PUBLIKATIES

Publikaties over de tweederangs positie van vrouwen in de maatschappij vullen onderhand een bibliotheek. Dat is zelfs al het geval met boeken over de rol die onderwijs daarbij vervult. Wie daar een beetje overzicht over wil krijgen kan al terecht bij vier samenvattende publikaties in het Nederlands.¹ Voorzichtig nog volgen nu publikaties die meer praktisch gericht zijn. Publikaties die leerkrachten een handreiking bieden bij reflectie op eigen handelen en die scholen en opleidingen richting geven bij hun emancipatiestreven. Ik bespreek hieronder drie van dergelijke, elkaar ondersteunende publikaties: één gericht op de basisschool, één voor het HBO, toegespitst op de NLO, en één voor de PABO: in het kleuter- en basisonderwijs wordt al een aantal jaren (voorzichtig) aan roldoorbreking gewerkt. Dat is echter vechten tegen de klerkaai zolang er nog steeds door PABO en NLO rolbevestigend wordt opgeleid.

Melanie Hollinger en Hanneke Verkleij schreven hun boekje oorspronkelijk als uitgave van de OBD West-Friesland voor alle kleuter- en lagere scholen in dat gebied. Het lijkt me door inhoud én presentatie voor elk basisschoolteam geschikt. En afgezien van hele concrete invullingen ook voor het voortgezet onderwijs.

Het openingshoofdstuk bespreekt seksegebonden gedrag in de eerste kinderjaren. Het tweede

hoofdstuk het onderwijs als rolbevestigend instituut. Hoofdstuk drie, bijna de helft van het boekje, gaat over mogelijkheden om verandering te brengen in rolbevestigend onderwijs. De auteurs geven daarin suggesties die individuele onderwijsgevenden kunnen gebruiken om niet-rolbevestigend bezig te zijn. Daarnaast noemen ze allerlei activiteiten waarmee het hele team, liefst samen met de ouders, aandacht kan besteden aan roldoorbreking. In beide gevallen onderscheiden ze 'toevallige activiteiten', 'lessen en projecten' en 'geïntegreerde werkwijze'.

Het geheel wordt afgesloten met een lijst van materialen, films en theaterproducties, een lijst van roldoorbrekende kinderboeken en een literatuurlijst.

Het leesgemak is groot: het boekje omvat 144, niet al te zwaar gevulde pagina's; de opbouw is doorzichtig; de stijl is heel direct en aansprekend; het verhaal is geïllustreerd met toepasselijke foto's en tekeningen. Ook van de inhoud hoeft niemand te schrikken. De auteurs schetsen het probleem en mogelijke veranderingen zeer behoedzaam. Dat zal veel lezers aanspreken. Ikzelf vind het daardoor te soft-feministisch uitgevallen. Hollinger en Verkleij leggen het accent op *activiteiten*. Op klassenniveau bijvoorbeeld geïntegreerde gymles, vrouwen in de geschiedenis, een beroepsproject, rollenspel, stelodrachten, roldoor-

brekende seksuele vorming. Op schoolniveau bijvoorbeeld taakverdeling, teamdiscussie, schoolboekenanalyse, activiteiten met de ouders, ouders over projecten informeren.

Dergelijke activiteiten vereisen mentaliteitsverandering van de leerkrachten. Een dergelijke verandering zal mijns inziens niet automatisch uit de voorgestelde activiteiten voortvloeien. Hollinger en Verkleij laten de *waarden en normen* van de leerkrachten zelf te veel buiten schot. Daardoor zal het boekje niet veel weerstand oproepen, maar misschien de seksebevestigende normen in stand houden.

De publikatie van de HBO-raad² is wat die normen betreft een schot in de roos. Hier geen opsomming van activiteiten. Het rapport geeft, op basis van literatuur en eigen onderzoek, een beeld van de opvattingen van NLO-docenten, van hun seksspecifieke handelen ten aanzien van hun studenten en van de negatieve gevolgen daarvan voor de vrouwelijke studenten.

Opzet en toon van het rapport zijn zakelijk en direct. Het rapport opent met een samenvatting en de aanbevelingen. Aanbevelingen aan het ministerie van O&W, aan vakorganisaties, aan HBO-instellingen en aan onderzoeksinstellingen.

Het eerste hoofdstuk geeft een korte verantwoording van doel, doelgroep en werkwijze. Dan volgt het leeuwendeel, een uitvoerig hoofdstuk over opvattingen, verwachtingen en gedragingen van HBO-docenten ten aanzien van vrouwelijke en mannelijke studenten. Het rapport wordt afgesloten met een herhaling van de aanbevelingen, vermelding van de (vele) bronnen, bijlagen met cijfers en één met de opzet voor een nascholingscursus.

De commissie formuleert als doel: 'Docenten dienen een probleembewustzijn ten aanzien van sekse-ongelijkheid te ontwikkelen en dit in hun onderwijs en attitude te laten doorwerken.' Voor docenten die dat doel willen nastreven is het rapport een prima inspiratiebron.

In het 'Modelonderwijsleerplan PABO' schreef Bientje Sterringa een duidelijke paragraaf over sekseroldoorbrekend onderwijs op de PABO. In een apart katern heeft ze dat nader uitgewerkt. Deze publikatie is bedoeld om gebruikt te worden bij de werkplanontwikkeling van de PABO's. Sterringa's uitgangspunt is, dat een projectje rol-doorbreking geen hout snijdt: 'Sekseroldoorbrekend onderwijs heeft slechts kans van slagen als de inhoud ervan met achterliggende normen en

waarden doorklinkt bij alles wat er op het instituut gebeurt.'

Nieuwe ontwikkelingen op een instituut zijn voor Sterringa hét moment om ook sekseroldoorbreking in te brengen.

Dat lijkt me juist. En het geldt niet alleen voor de PABO, maar voor elke school en elk instituut waar (opnieuw) aan leerplanontwikkeling wordt gewerkt.

Aanbevelingen die Sterringa wat nader uitwerkt zijn:

- Leerplannen moeten zowel naar inhoud als naar werkwijze emancipatiegericht zijn.
- Doelgroep voor veranderingen zijn zowel studenten (leerlingen) als docenten.
- De totale interactiestructuur op school en gerichte activiteiten voor studenten (leerlingen) zijn belangrijk.
- Leerkrachten van alle vakken moeten inzicht hebben in de problematiek (herwaardering en inhalen van achterstanden) en hun eigen gedragingen.
- Leerplannen moeten zowel gericht zijn op maatschappelijke aspecten als op psychische en relationele aspecten.
- Het is beter rolpatronen in een breder kader aan de orde te stellen dan geïsoleerd. Rolverdelingen tussen jongens en meisjes hebben betrekking op elk gebied.
- Er moet geen nieuw vak gecreëerd worden, men moet zich aansluiten bij bestaande ontwikkelingen op het instituut.

Dit betoog over sekseroldoorbrekende leerplanontwikkeling op de PABO wordt ingeleid door hoofdstukken over de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen in de maatschappij en over de schoolse en buitenschoolse socialisatie.

De principiële uitgangspunten en het overzicht van aspecten waar een opleiding aan kan werken maken de publikatie voor instituutsteams die aan de slag willen tot een bruikbaar raamwerk. De in de publikatie uitgewerkte voorbeelden vind ik te summier beschreven.

Kortom, juist samen bieden de drie publikaties bruikbaar materiaal. In hun probleemschets zijn ze overlappend, maar door hun toepassingsmogelijkheden vullen ze elkaar aan: de HBO-publikatie geeft het beste houvast ten aanzien van attitude van de leerkracht; 'Lida en Bas' biedt de meeste praktische suggesties en is het vlotst geschreven; de PABO-publikatie geeft een systematisch overzicht voor leerplanontwikkeling.

Hollinger, M. & H. Verkleij *Een zoen voor Lida, zoen een hand voor Bas* Tilburg 1982, OB R 297

HBO raad-info Special 7 *Sexe-ongelijkheid en de attitude van docenten* 's Gravenhage, mei 1983 (Besteladres: HBO-raad, Postbus 123, 2301 CC 's Gravenhage; f 6,— excl. verzendkosten)

Sterringa, B. *Sekseroldoorbrekend onderwijs op de pabo B-deel modelonderwijsleerplan PABO* Enschede, januari 1983 (besteladres: SLO afd. Verkoop, Postbus 2041, 7500 CA Enschede, onder vermelding van AN.J. 105.3024)

Noten

- 1 Jaarsma, R. *Gelijke kansen? Over onderwijs voor meisjes en vrouwen* Amsterdam 1979
Jungbluth, P. *Van traditionele meisjespedagogiek tot roldoorbrekend onderwijs* Nijmegen 1978 (ITS)
Jungbluth, P. *Docenten over onderwijs aan meisjes. Positieve discriminatie met een dubbele bodem* Nijmegen 1982 (ITS)
Veeken, L. *Kiezen en delen. Factoren in het onderwijs die van invloed zijn op de onderwijskeuzen van meisjes* Amsterdam 1982 (SCO).
- 2 Ik bespreek hier slechts één van de vier specials die de HBO-raad heeft gewijd aan meisjes en jongens in het HBO. Ze vormen echter samen één geheel. De andere deelrapporten zijn:
Special 3. Vrouwenstudies in het Hoger Beroeps-onderwijs
Special 5. Van sexe-afhankelijke naar sexe-onafhankelijke onderwijskeuze in het HBO
Special 8. Studenten op stage.

Dorian de Haan

PRODUKTEN VAN HET LEERMIDDELENPROJECT VAN MARIE, WORD WIJZER!

De Stichting Marie, word wijzer! heeft, in het kader van faciliteiten van het ministerie van O&W — als uitvloeisel van een maatregel genoemd in de 'Schets' van 1979 — een project roldoorbreking ontwikkeld voor de basisschool. De keuze is gevallen op het ontwerpen van materiaal vanuit het perspectief van drie kinderen. Het zijn leesboekjes waarin de kinderen commentaar geven op:

- dagelijkse gezinssituaties: een ontbijtsceñe, jongens- en meidenwerk op school en mannen- en vrouwenwerk, jongens- en meidenspel, enz.
- schoolsituaties: de moeder van Els gaat weer naar school, discussies over leren voor later, over wat leren ís
- de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt: over een projectje op school over beroepen van mensen: huisvrouw, werken in een ziekenhuis, over mannen- en vrouwenwerk.

Drie boekjes, drie onderwerpen, drie kinderen uit drie gezinssituaties. Els woont in een 'gewoon' gezin: vader werkt, moeder is huisvrouw. René woont met zijn moeder; ze is gescheiden en werkt buitenshuis. Bonny's vader en moeder hebben het werk binnens- en buitenshuis verdeeld. Op de linkerpagina's van het leerlingmateriaal zijn situaties en gebeurtenissen beschreven, rechts staat het commentaar van de kinderen daarop, en de vraag aan de leerlingen: Wat vinden jullie daar nou van? In de handleiding voor leerkrachten

staan per stukje de doelen verwoord; voorafgaand zijn suggesties voor de introductie, de verwerking en voor de afsluiting gegeven. Het is de bedoeling dat ouders een set van de boekjes krijgen, zodat de activiteiten ook thuis een doorwerking kunnen krijgen.

Leerkrachten die gewend zijn om thematisch te werken zullen goed uit de voeten kunnen met de gesuggereerde werkvormen en het materiaal (verschillende discussievormen, schrijven, observatie-opdrachten buiten de school, interview, muurkrant, strips). Voor die leerkrachten zit er misschien maar één bezwaar aan het materiaal: het is erg cognitief gericht. Over de rol van de leerkracht wordt in de publikatie 'Roldoorbreking en het schoolwerkplan', waarin het materiaal is opgenomen, geschreven: 'In de lessen wordt de kinderen een hoeveelheid informatie gegeven die tot doel heeft de kinderen aan te zetten tot denken en praten over zichzelf en de situatie waarin zij (komen te) verkeren. De commentaar gevende kinderen zijn erg verstandig; door de keuze ze overal commentaar bij te laten leveren, kan dat ook moeilijk anders. Er zijn wel aanzetten om de situaties en gebeurtenissen op een meer emotioneel niveau te brengen, maar of daar iets mee gedaan wordt, hangt af van de kunst én de moed van leerkrachten om kinderen in de gesprekken te stimuleren om over hun eigen